

9. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı - III

(İlahiyat - Mimarlık ve Şehircilik - Psikoloji -
Sanat - Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler)

İstanbul, 2021

ilem
İlimi Etüdler Derneği

Destekleyen

İLMİ ETÜDLER DERNEĞİ (İLEM)

Adres: Aziz Mahmut Hüdayî Mah., Türbe Kapısı Sok., No:13, 34672 Üsküdar, İstanbul/Türkiye
Telefon: +90 (216) 310 43 18 • Fax: +90 (216) 310 43 18 • E-Posta: bilgi@ilem.org.tr

Editörler

Burak Yuvalı
Latif Karagöz
Taha Eğri

Tashih

Meryem Beyza Gümüüşsoy
Sümeyye Cinsli

Tasarım ve Uygulama

Beyza Nur Onurcan
Mert Demirci
Zehra Elif Demirci

ISBN: 978-605-7824-19-6 TAKİM NO: 978-605-7824-17-2 (Tk)

Düzenleyen Kurumlar

İlmi Etüdlere Derneği | Kocaeli Üniversitesi

Destekleyen Kurumlar

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Onur Kurulu

Abdulkadir Macit, Doç. Dr., İlmi Etüdlere Derneği (İLEM) Yönetim Kurulu Başkanı
Saadettin Hülağı, Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Rektörü
Tahir Büyükkakin, Doç. Dr., Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Başkanı

Düzenleme Kurulu*

Taha Eğri, Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi (Başkan) | Abdulkadir Macit, Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi | Ahmet Köroğlu, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi
| Burak Yuvalı, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi | İbrahim Halil Üçer, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Latif Karagöz, Ar. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet
Üniversitesi | Rahile Kızılkaya Yılmaz, Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi | Yunus Çolak, Ar. Gör., Kırklareli Üniversitesi

*İsme göre alfabetik sırada

Mâtürîdî'den Hareketle Nübüvvetin ve Ona Duyulan İhtiyacın Delilleri

Furkan Ramazan Öge*

Öz: Nübüvvet, İslam düşüncesinde oldukça büyük ve önemli bir yer işgal etmektedir. Zira gerek kelâmçılar gerek filozoflar gerekse de mutasavvıflar nübüvvet alanında söz söylemişlerdir. Esas itibarıyla nübüvvet, ehemmiyetinin göz ardı edilmesi dahi imkân dâhilinde olmayan ilahi bir müessesedir. Bununla birlikte nübüvvet meselesi, inançtan ahlaka kadar bütün bir İslam düşüncesini kapsamaktadır. Bu nedenle bu müesseseye karşı olanların söylediklerine itiraz ve eleştiri, oldukça yaygın bir şekilde gözlemlenmektedir. Söz gelimi özellikle kelâmçılar nübüvvet karşıtlarının görüşlerini çürütmek ve nübüvvetin ihtiyaç duyulan ve mevcudiyeti gerekli olan bir kurum olduğunu ispatlamak için pek çok eser telif etmişler ve bu alanda nübüvvet münkirleriyle zaman zaman münazaralarda bulunmuşlardır. Bu çalışmada da kelâm sahasında büyük öneme sahip düşünürlerden Mâtürîdî'nin nübüvveti yönelik görüşleri, kelim kitabı olan *Kitâbü't-Tevhîd*'inden hareketle ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak üstünde durulan asıl mesele nübüvvetin ispatı olmuş ve Mâtürîdî'nin bu alanda ortaya koyduğu deliller üzerinde durulmuştur. Mâtürîdî, nübüvveti ispat noktasında nübüvvetin hem gerekliliğine hem de ona duyulan ihtiyaca vurgu yapmış ve bu durumu insanın sosyolojik ve psikolojik boyutlarını ele alarak ispatlamaya çalışmıştır. Vurgulanmaya çalışılan, nübüvveti ispatta kullanılan istidlallerin kullanılabilirliği ve bunların ne denli delil olma niteliğine sahip oluşudur. Bu minvalde denilebilir ki, Mâtürîdî'nin nübüvvet münkirlerine karşı ileri sürdüğü deliller akli bakımdan yeter derecede inkârcıyı ikna etme potansiyeline sahipken Hz. Muhammed'in özelinde ileri sürdüğü nübüvveti ispat delilleri o denli bir güce sahip görünmemektedir. Nihai olarak, kelâmî, güncel problemlerle yüzleştirerek Müslümanların sorunlarına çözüm olması bağlamında kullanma çabası da güden bu çalışmadan hareketle, Mâtürîdî'nin nübüvvetin mevcudiyetine ve gerekliliğine yönelik istidlallerinin günümüz inanç sorunlarından addedilebilecek olan deizm karşısındaki konumu kahir ekseriyetle güçlüdür denilebilir.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî, Kitâbü't-Tevhîd, Nübüvvet, İspat, Delil, İspat-ı Nübüvve.

* Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans İletişim: furkanoge@sakarya.edu.tr

Giriş

Nübüvvet söz konusu olduğunda Mâtürîdî'nin nübüvvet düşüncesi, erken dönem alimleri arasında önemli bir yere sahiptir. Zira o, nübüvvete ilişkin kavram ve tartışmalarda kendi görüşlerini ileri sürmüştür. Söz gelimi, Mâtürîdî'ye göre nebî, insanların talepleri ve bu yöndeki istekleri dolayısıyla Allah tarafından seçilerek gönderilmiş ve O'nun katından haberler getiren kimsedir (Can, 1997, 27). Resûl ise insanların kendisinden talep etmesinin ve yahut karşı çıkmasının bir önemi olmaksızın her halükârda risâleti tebliğ etmekle yükümlü ve bununla mükellef olan kimsedir (Kayar, 2009, 32). İkisi arasındaki fark da nebînin daha genel ve kapsamlı olurken resûlün daha dar ve sınırlı oluşunda kendini göstermektedir. Bir diğer tartışma konusu olarak, vahyin hakiki anlamda muhatabının peygamber olduğunu ve insan (Kasas 29/7), bal arısı (Nahl 16/68), gökyüzü (Fussilet 41/12) gibi çeşitli türler için ifade edilen vahyin, mecazi ve nisbi olduğunu söyleyen Mâtürîdî, vahyin imkânını kanıtlatma çabası içerisinde büyük emek sarf etmiştir. Dönemindeki vahiy karşıtı grup ve akımların eleştirilerine cevap vermeye çalışan Mâtürîdî, vahyin de nübüvvet gibi mümkün ve gerekli olduğunu ifade etmiştir (Can, 1997, 67-71). Mâtürîdî'nin aynı şekilde nübüvvetin imkânı ve ispatı meselesinde de etkili olduğu görülmektedir. O bu imkân ve gerekliliği açıklamak ve ispat etmek için çeşitli deliller ileri sürmüştür. Bunlardan en ayrıntılı olarak işlediği irşad delili olmuştur (Barlak, 2015, 45-49) ki buna göre, bir peygamberin yol göstericiliğine muhtaç olan insanlar için nübüvvet müessesesi gerekli bir hale bürünmüş olur. Diğer konularda olduğu gibi nübüvvetin hükmü, sona ermesi (Esen, 2012, 74) ve vehbiliği (Can, 1997, 160-163) konularında da Ehl-i sünnet çizgisinde yer alan Mâtürîdî'ye göre nübüvvet imkân dâhilinde olan, Hz. Muhammed'le sona eren ve kesbî şekilde değil bilakis vehbî bir şekilde elde edilen bir müessesedir.

Nübüvvet sorunu esas itibarıyla Hz. Peygamber'in vefatının akabinde İslam coğrafyasının genişlemesiyle ortaya çıkmıştır. Farklı kültür ve dinlerden gelen kimselerin anlayışlarıyla nübüvvet kurumuna yönelik tepkiler, İslam coğrafyasında böyle bir sorunun oluşmasını tetiklemiştir (Yavuz, 2007, 281). Nübüvvet sorunu denilen, ana hatlarıyla, nübüvvetin imkânı ve gerekliliği üzerinden ilerleyen bir tartışmalar silsilesidir. Söz gelimi nübüvvet karşıtı olanlara göre nübüvvet, aklen mümkün bir hadise olmamakla birlikte tarihsel açıdan da gerçekleşmemiştir. Ayrıca onlar için nübüvvetin gerekliliği gibi bir durum da söz konusu değildir. İslam inanç esaslarıyla çelişen bu fikirlere ve eleştirilere ilişkin İslam âlimleri karşı görüşler ileri sürmüşler ve görüşlerini çeşitli yollarla temellendirmek suretiyle nübüvveti ispat etme çabasına girmişlerdir. Nübüvvet inkarcılarına karşı İslam âlimlerinin savundukları ve doğruluğunu ispatlamaya çalıştıkları meseleler; nübüvvetin aklen mümkün ve caiz olduğu, böyle bir hadisenin tarihsel olarak vuku bulduğu ve peygamberlik kurumunun insanlar için gerekli ve vazgeçilmez bir müessese olduğu konularında yoğunlaşmaktadır.

Mâtürîdî'nin Nübüvveti İspatta Kullandığı Deliller

Mâtürîdî, nübüvvetin ispatında akli deliller ileri sürmüş ve nübüvvet aklen inanılması gerektiğini ortaya koymuştur. Onun ispatı, nübüvvet duyulan ihtiyaç ve mevcudiyetinin gerekliliği açısından olmuştur. Bununla birlikte akli bakımdan nübüvvetin mümkün olduğunu da kanıtlamıştır.

Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* eserinin nübüvvet bahsinde, esas itibarıyla nübüvvetin ispatını ortaya koymakta ve nübüvveteye yöneltilen eleştirilere cevap vermektedir. Eserin nübüvvet bahsi çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Bunlar en genel biçimde nübüvvetin ispatı, nübüvveteye getirilen eleştiriler, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ispatı ve Hz. İsa hakkında Hıristiyanların düşünceleri şeklinde ifade edilebilir. İlk başta nübüvvetin gerekliliğini ve ona duyulan ihtiyacı ortaya koyan Mâtürîdî, akabinde Ebû İsa Verrâk'ın (ö. 247/861) nübüvveteye getirdiği eleştirileri ele alarak bunları hem kendi delilleriyle hem de İbnü'r-Râvendî'den (ö. 301/913-14[?]) naklettiği delillerle çürütmektedir. Bu meyanda İbnü'r-Râvendî'nin nübüvveti ispatta kullandığı istidlallere, özellikle de Verrâk'ın nübüvvet konusundaki görüşlerine getirdiği eleştirilere yer vermektedir. Genel anlamıyla nübüvvet ispatından sonra, hususi olarak Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispata koyulmuş ve bu minvalde hem Ebû Zeyd'den (ö. 215/830) naklettiği hem de kendisinin ürettiği istidlalleri kullanmıştır. Son olarak Hıristiyanların Hz. İsa hakkındaki görüşlerini ele alarak bunları reddetmiş ve bu konuyla alakalı birkaç meseleyi ele almıştır. Bu çalışmada, İmâm Mâtürîdî'nin nübüvveti ispatta kullandığı deliller ortaya konmaya çalışılacaktır.

Mâtürîdî, nübüvvet bahsinde istidlallerine geçmeden önce, nübüvveteye yönelik ileri sürülen görüşleri ele almıştır. Hidayet ve hayırda önde gelenlerin onu kabul etmesine karşılık kabul etmeyenlerin de bulunduğunu ifade ederek bu kimselerin düşüncelerini zikretmiş ve tek tek bunlara karşı deliller getirmiştir. Esasında Mâtürîdî'nin burada yaptığı, nübüvveti ona yöneltilen eleştiriler üzerinden ispat etmektir. Buna göre nübüvveti kabul etmeyenlerin görüşleri şunlardır:

- a. Yaratıcı anlayışını reddedenler,
- b. Bir yaratıcının varlığını kabul etmekle birlikte onun emri ve yasağı olabildiğini mümkün görmeyenler,
- c. Yaratıcının emri ve yasağı olabileceğini kabul etmelerine rağmen salt insan aklının yeterli olacağı ve risâlete ihtiyaç duymayacağı fikrinden hareketle nübüvveti reddedenler,
- d. Risâlet iddiasına sahip kimselerin gösterdiği mucizeleri; sihirbazların, kâhinlerin ve büyücülerin fiilleriyle bir tutanlar,

- e. Nübüvvet iddiasına sahip kişilerin gösterdiği mucizeler karşısında muhataplarının aciz kalışlarını, onların bu türden fillerin gerçekleştirilmesi için gereken eğitimden ve alışkanlıktan yoksun olmalarına bağlayanlardır (Mâtürîdî, 271 ,2003).

Mâtürîdî'nin zikrettiği bu beş görüş, nübüvvetin hangi vecihlerden reddedilebileceğini de göstermesi bakımından dikkate değerdir. Yaratıcı anlayışını reddeden görüş bağlamında, nübüvvetin Yaratıcı inancının reddi söz konusu olduğunda inkâr edildiği söylenebilir. Kaldı ki bir yaratıcı kabul edilmediği takdirde, onun emir ve yasaklarını iletecek bir elçinin varlığını da kabul etmemek oldukça tabiidir. Başka bir deyişle nübüvvet inancı, Tanrı inancıyla bağlantılı olup ondan ayrı düşünülemez. Ancak Mâtürîdî'ye göre Yaratıcıyı inkâr edenler için O'nun ispatında mucize de başlı başına yeterlidir. Söz gelimi peygamberlerin Allah'ın izni ve inayetiyle sergilemiş oldukları mucizeler hem uluhiyeti hem de nübüvveti ispatlar türden bir delil niteliği taşımaktadır. Zira peygamberlerin yaşadığı topluluklar, onların güçlerinin ne kadar olduğunu ve nereye kadar uzanabileceği bilen topluluklardı. Bu sebeple aynı toplumda birlikte yaşadıkları peygamberlerin, akıllarını aşan ve onları hayrette bırakan fevkalade olaylarla gelmeleri, bu kimseleri hem Yaratıcının varlığını hem de mucizelerle gelenin O'nun katından gönderilmiş bir peygamber olduğu gerçeğini kabul etmelerini gerekli kılar. Dolayısıyla İmam Mâtürîdî, mucize gerçeğiyle hem Allah'ın hem de risâletin inkârına karşı her ikisinin varlığını ispatlayarak bahsi edilen görüşü çürütmüş olmaktadır (Mâtürîdî, 271-272). Yaratıcı inancına sahip olmakla birlikte onun emir ve yasağının olamayacağını söyleyen görüşe göre ise nübüvvetin inkârı, onun imkânsızlığı üzerinden temellendirilmektedir. Bu görüşe göre nübüvvet imkân dahilinde olan bir hadise değildir. İnsan aklının yeterli olup risaletten müstağni kalabileceği görüşüne gelindiğinde, nübüvvet gereksiz olup insanoğlu ona ihtiyaç duymamaktadır. Mâtürîdî bu noktada insanoğlunun nübüvveti olan ihtiyacına ve aklın sınırlılığına yoğunlaşmıştır. Mucizeleri sihirbaz, kâhin ve büyücülerin fiilleriyle eş tutan görüş ise nübüvveti ispatta kullanılan en belirgin ispat yöntemi olarak mucizeyi iptal etmeyi hedefleyen bir görüştür. Son iddia ise esasında nübüvvet inkarını içermekte, *sarfe* görüşüne reddiye amacıyla zikredilmektedir. Zira görüş, nübüvvet iddiasındaki kişileri ve ortaya koydukları mucizeleri kabul etmekle birlikte, ortaya konulan mucizenin muhataplarını aciz bırakışındaki illeti onların güç yetirememelerine değil Allah'ın onlardan o kudreti almasına bağlamaktadır. Mâtürîdî'nin bu görüş mensuplarını nübüvvet inkârıyla itham etmesi ilginçtir. Ancak genel itibarıyla buradan nübüvvetin inkâr ve ispatının imkân ve gereklilik şeklinde iki boyutunun olduğu sonucu çıkartılabilir.

Zikri geçtiği üzere İmam Mâtürîdî bahsi edilen görüşleri iptal etmeye çalışırken aynı zamanda nübüvveti de ispat etmiş olmaktadır. Ancak çalışmada onun gittiği çizgiden daha farklı bir yol takip edilmeye çalışılacaktır. Söz gelimi onun görüşleri, eserindeki sıralamaya göre alınmayıp üçlü tasnif halinde zikredilecektir. Zira o nübüvveti ispat ederken aynı za-

manda nübüvvetin imkânına işaret etmekte ve gerekliliğini vurgulayıp ona ihtiyacı temellendirmektedir. Buradan hareketle Mâtürîdî'nin ortaya koyduğu deliller imkân, gereklilik ve ihtiyaç kategorileri altında değerlendirilecektir.

Nübüvvetin İmkânı

Nübüvvetin imkânı söz konusu olduğunda; Mâtürîdî, Allah'ın mahlûkatı yaratarak onlara birbirlerinden yararlanma özelliği koyduğunu söylemiştir. Allah'ın her şeyden müstağni olduğu bilindiğine göre O'nun bu durumdan sağlayacağı herhangi bir fayda söz konusu değildir. Bu itibarla Yaraticının, yaratmış olduklarına ilişkin birbirlerinden yararlanma ve birbirlerine yönelik muhtemel zararlardan korunma hususunda emir ve yasak vaz' etmesi oldukça tabii bir hal almış olmaktadır (Mâtürîdî, 274). Mâtürîdî, bu ifadesiyle nübüvvetin imkânına işaret etmiş olmaktadır. Zira Yaraticının yaratılmışlarla iletişimi olarak da değerlendirebileceğimiz emir ve yasaklar veyahut başka bir ifadeyle vahiy, burada ifade edildiği üzere gerçekleşmesi oldukça tabii ve doğal bir hadisedir. Vahyin imkânıyla birlikte bunun doğal bir uzantısı olarak nübüvvetin imkânı da ortaya konmuş olmaktadır.

Mâtürîdî nübüvvetin imkânına işaret eden bir başka ispatında, şartlı bir önermeden hareket etmektedir. Ona göre, velev ki akıl nübüvvetten müstağni kalmış olsun yine de lütuf ve ihsanda bulunma bakımından peygamber göndermek uygun ve yerinde olurdu. Nitekim Allah lütuf sahibidir ve kullar O'nun bu lütfkarlığı sayesinde hayatlarını sürdürürler. Bu meyanda O, kullarına ihtiyaç duyduklarından fazlasını vermektedir (Mâtürîdî, 283). İmam Mâtürîdî'ye göre Allah'ın lütuf ve kerem sahibi olduğu açıktır. Zira O, kullarına iki kulak, iki göz gibi daha azı yeterli olacağı halde fazla fazla nimetler bahşetmiştir. Aynı şekilde azıyla yetinilmesi mümkünken O, pek çok meyve ve sayısız lezzet vermiştir (Mâtürîdî, 284). Bu sebeple akıl yeterli olsaydı bile yine de insanlara yol göstermesi için peygamber göndermesi tabiri caizse çok yerinde olurdu.

İmkânla irtibatlı bir biçimde ele alabileceğimiz bir diğer delil, Allah'ın hikmet sahibi bir yaratıcı oluşuyla alakalıdır. Mâtürîdî'ye göre Allah'ın emir ve yasağının bulunmadığı inancına sahip kimse, aynı zamanda kâinatın yaratılmasının da hiçbir hikmetinin olmadığını ifade etmiş olmaktadır. Buna göre kâinat yalnızca yaratılmak ve akabinde de yok edilmek üzere Allah'ın yarattığı bir varlık alanıdır. Ancak Mâtürîdî, durumun öyle olmadığını ifade etmektedir. Ona göre âlemi Allah meydana getirdiyse ve bu eyleminde bir amaç gütmediyse O, hakim niteliğinden yoksun olmaktadır. Halbuki Allah, meydana getirdiği âlemin içerisine birliğini ve hükümranlığını ispatlayan pek çok delil yerleştirerek bu isabetli fiilleriyle esasında hakim olduğunu gözler önüne sermiştir (Mâtürîdî, 272). Mâtürîdî, Allah'ın hakim bir varlık olduğunu kanıtlamasıyla aynı zamanda O'nun emir ve yasaklarının da olduğunu kanıtlamış olmaktadır. Zira Allah, kâinatı yalnızca yaratmakla bırakmamış, hakim bir varlık

olduğundan ötürü emir ve yasaklarını insanlara bildirme gayesi gütmüş ve bunun için de nübüvvet kurumunu kullanmıştır. Dolayısıyla Allah'ın hakim bir varlık oluşu da nübüvvetin imkânına işaret etmektedir.

Nübüvvetin Gerekliliği

Mâtürîdî'nin nübüvvetin gerekliği bağlamında ele alabileceğimiz ilk delili, sosyolojik gereklilik şeklinde isimlendirebilir. Buna göre; Allah, hayatın devamını sürdürmeyi gıdalara bağlamış ve uzun ömürlü yaşamayı da insanlara sevdirmiştir. Eğer Allah'ın insanlar arasında hüküm sürecek birtakım emir ve yasakları olmasaydı, herkes sahip olduğu arzu ve şehvetleriyle hayatlarının devamını ve sürekliliğini sağlayacağı şeyleri elde etmeye çalışacaktı. Bunun sonucunda da insanlar arasında tartışma ve çekişme durumu ortaya çıkacak ve sözü edilen bu durum da insanların birbirlerini ortadan kaldırmalarına neden olacaktı. Sonuç itibariyle böyle bir durumda kaos ortamı meydana gelecekti (Mâtürîdî, 272). Dolayısıyla insanların kendilerine ait olanla olmayanı ayırması, her türlü hak ihlalden, tecavüzden korunmuş olması ve hayatlarının devamlılığına dair güven hissine sahip olması gibi nedenlerden ötürü Allah'ın vaat ve tehdidi kapsayan helallerle haramları tayin etmesinin gerekliği ortaya çıkmış olur. Buradan hareketle toplum düzeninin tesisi ve toplumun varlığını sürdürebilmesi için nübüvvet gereklidir denilebilir.

Mâtürîdî nübüvvetin gerekliğine dair bir diğer ispatında, hikmet ile nimete şükür üzerinden akli bir istidlalde bulunmuştur. Şöyle ki, bilindiği üzere emir de nehiy de hikmetin bir gereğidir. Zira O, insanı en güzel şekilde yaratmış, yeryüzünde yer alan her şeyi onun emrine vermiş ve bununla birlikte semânın ve yeryüzünün bereketini ona bahşetmiştir. Halbuki insanlardan, Allah'ın kendilerine sunmuş olduğu bu sayısız ilahi lütuf ve nimete mukabelede bulunma ya da onların kazanmış olduğu bir hakkı Allah'ın ödemesi türünden bir duruma mahal verecek bir tasarruf veya davranış sadır olmamıştır. Bununla birlikte Mâtürîdî'ye göre böylesi sınırsız nimeti, bu nimetlerin kıymetini ve değerini bilmeyene vermek akli olmayıp, aklın doğru bulmadığı bir meseledir. Zira bu tasarrufta nimetleri yok yere harcıyıp heba etmek gibi bir netice bulunmaktadır. Dolayısıyla insanların, teşekkür ve sevmeye layık olanı idrak ve tespit edebilmeleri için kendilerine bu nimetleri bahşeden zatı tanımaları gerekli olmuştur. Bunun sonucunda da emir ve nehyin zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Mâtürîdî, s. 274). Mâtürîdî burada, esas itibariyle hikmet kavramını ele almaktadır. Onun bu tavrı, kelâm sisteminde ve istidlallerinde ciddi anlamda akla yer verdiğini açıkça göstermektedir. Nitekim bu durumu bu ispatta da rahat bir şekilde görmek mümkündür. Söz gelimi Allah'ın kullarını nimetlendirmesinde, nimetlerin bunlara gerektiği değeri vermeyene verilmesini akli açıdan doğru bir davranış olmadığını söyleyerek Yaratıcının eylemlerini akli bakımdan ele almaktadır. Bunun yanında ispattaki diğer husus nimete şükürün ge-

rekli olduğu ön kabulünün kullanılmasıdır. Sonuç olarak Mâtürîdî burada Allah'ın fiillerinde hikmetin yer aldığı ve nimete şükürün zaruret arz ettiği önermelerinden hareketle doğrudan imtihanı, başka bir deyişle emir ve vahyi; dolaylı olarak da nübüvveti ispat etmiş olmaktadır.

Nübüvveteye Duyulan İhtiyaç

Mâtürîdî'nin kullandığı istidlallerin çoğunluğu, nübüvveteye duyulan ihtiyaçtan hareketle ortaya konulmuş gibi görünmektedir. Bir önceki delilde değinildiği üzere aklen bilinir ki, nimet ve lütufta bulunanı tanıyıp teşekkürde bulunmak doğru ve yerinde bir davranış olup ona inkarda bulunup nimetine karşı nankörlük göstermek de çirkin bir davranıştır. Bununla birlikte lütuf ve nimetler itibarıyla nübüvveteye yönelik ihtiyaçın delillendirilmesinde üç vecih bulunmaktadır. İlki, nimette bulunanların teşekkürde hak kazanmalarında farklılıklar bulunması ve verilen nimetlerin farklı değerler taşımasıdır. Buradan hareketle denilebilir ki, bu nimetleri, Yaratıcıdan başka hiç kimsenin bilgisi kuşatamaz. Buna ek olarak Yaratıcıdan başka hiç kimse de bu nimetlerin şükürünü tam anlamıyla yerine getirmenin yolunu bilemez. Öyleyse nimetlerin şükürünün nasıl edileceği konusunda nimetlerin sahibinden bilgi alıp insanlara haber veren birinin, başka bir deyişle peygamberin mevcudiyeti gereklilik kazanır (Mâtürîdî, 278). İkincisi, bahsedilen bu nimetlerin duyulara taksim edilmesiyle alakalıdır. Söz gelimi nimetler, duyulara bölüştürüldüğü ve her bir duyu için bir pay ayrıldığı için her bir duyunun kendisinde bulunan nimetlerin hakkını edecek şekilde kullanılması gerekir. Ancak akıl, her bir organda bulunan nimetlerin eda edilmesi gereken şükürünü bilemez. Dolayısıyla Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberin mevcudiyetine hükmetmek gerekli hale gelmiş olur (Mâtürîdî, 278). Üçüncü vecih, organlara dair ibadetle alakalıdır. Mâtürîdî, bu istidlalinde önce insanın kulluk için yaratıldığını ortaya koymuş ve sonrasında insandaki her bir organa ait ibadetin mahiyetini ve keyfiyetini açıklayacak birine ihtiyaç duyulduğunu söylemiştir (Mâtürîdî, s. 279). Kısaca ifade edilecek olursa; Mâtürîdî, bu istidlalini nimet verene şükürün gerekli olduğu öncülü üzerine bina etmiştir. Buna göre insanın nimetler içerisinde olduğu aşikardır ama o, bu nimetlere dair şükürünü nasıl edeceğini bilememektedir. Öyleyse insanın bu nimetlerin şükürünü tam manasıyla eda etmesinin yolunu, nasıl ve ne kadar edeceğini kendisine öğretecek bir peygambere ihtiyacı vardır.

Mâtürîdî nübüvveteye duyulan ihtiyacı genel itibarıyla insan aklının yetersizliği üzerinden temellendirmeye çalışmıştır. Şöyle ki, Allah insanlar için yeryüzünde besin ve ilaçlar yaratmıştır. Bunlar arasında insana iyi ve faydalı olanları olduğu gibi ona zararlı olanları da vardır. Başka bir deyişle O, insanlara yaşamlarını idame ettirmeleri için çeşitli gıda ve yiyecekleri temin etmekle birlikte bunlar içinden hastalıklara, zehirlenmelere yol açacak ve dolayısıyla onları ölüme sevk edecek şeyler de yaratmıştır. İnsanların bunlar arasında

faydalı ve zararlı olanlarını birbirlerinden ayırması hepsini teker teker denemesine bağlıdır ki bu, akli olarak mümkün değildir. Çünkü bu, deneme işini yapanı ölüme sürükleyecek bir uğraştır. Bununla birlikte insan aklının zararlı olanla olmayanı bilmesi denemeden de mümkün değildir. O sebeple Allah'ın, yeryüzündeki tüm nesnelere mahiyetini kendisine bildirdiği birinin mevcudiyetine hükmetmek gerekli bir hal almıştır. Ki böylece insanlar tükettikleri besinler vesilesiyle hayatlarını sürdürebilsinler (Mâtürîdî, 275-276). Açıkça görüldüğü üzere Mâtürîdî, insan aklının hayatı sürdürme ve devamını sağlama hususunda yetkinliğinin olmadığını söylemektedir ki bunu kendisi de şu şekilde ifade etmiştir: "İnsan aklı, başlangıçta yeryüzünün ne tür ürünler ürettiğini ve bunun nasıl bir mekanizmaya bağlı olduğunu öğrenme konusunda herhangi bir imkâna sahip bulunmuyordu" (Mâtürîdî, 276). Dolayısıyla ona göre, insanın ilk baştan itibaren bu husustaki bilgileri, ilahi vahiyle gönderilmiş elçiler vasıtasıyla meydana gelmiştir.

Mâtürîdî, insanların nübüvete duydukları ihtiyacı çok geniş bir perspektiften ele almaktadır. Söz gelimi ona göre, toplumunun nübüvete yönelik ihtiyaçları pek çok açıda kendini göstermektedir. Bunlardan biri sanat ve mesleklerdir. Zira insanların bir mekânda barınmalarını sağlamak, onları sıcak ve soğuktan muhafaza etmek ancak bu şekilde mümkün olur. Bununla birlikte insanlar, hayvanlarla ilişkisi konusunda da dışarıdan bir müdahaleye muhtaçtırlar. Çünkü onlar, hangi hayvanın ne gibi bir fayda sağlayacağını, bunları nasıl eğitip kullanışlı ve uysal hale getireceklerini bilemezler. Bunun yanında ticaret türleri konusunda, Allah'ın farklı şehir ve ülkelere tevzi' ettiği, dağıttığı beşerî ihtiyaçlar konusunda ki insanlar herhangi bir ipucu bulunmadığından ötürü bu ihtiyaçları nasıl elde edeceklerini bilemezler ve bu ihtiyaçların sağlanacağı yerlerin yolları konusunda da insanlar bir rehber ihtiyacı duyarlar. Ayrıca insanın dünya ve ahiret hayatını fonksiyoner kılan dillerin öğrenilmesi de insan açısından tek başına mümkün değildir. Bunlara ilaveten nesnelere isimlerini öğrenme, üreme yöntemleri ve çocuk eğitimi bilgisi gibi konularda da insanın yeterli olmadığını ifade edilmiştir (Mâtürîdî, 276-277). Kısaca söylenilebilir ki, insanlar; sanatta, tıpta, meslekte, hayvancılıkta, ticaretle, şehir ve ülke yollarında, dillerde, isimlerde, üreme yöntemlerinde ve çocuk eğitiminde tüm bunların ilkelerini kavrayacak düzeyde değillerdir. Başka bir ifadeyle, Mâtürîdî'ye göre zikredilen bu hususların temel ilkeleri, aklın çıkarımıyla değil yalnızca peygamberlerin öğretimi ve rehberliğiyle öğrenilip uygulanmıştır. Bundan dolayı hayatın her alanını kapsayan bu durumlarda nübüvete ihtiyaç "apaçık" bir şekilde ortaya çıkmış olmaktadır. Ancak ifade edilmeli ki Mâtürîdî, sözünü ettiği bu hususu sadra şifa verecek şekilde izah etmemekte, insanların tüm bu alanlarda hiçbir bilgisinin olmadığını ve şu an için bu alanlara dair sahip olduğu tüm bilgileri nebevi yollar aracılığıyla elde ettiğini açık bir şekilde ortaya koymamaktadır. Öte yandan günümüzdeki kabul görmüş kanaat olarak ilk insanların, yaşamlarını deneme yanılma üzerine bina ettikleri anlayışı bu istidlalle kıyaslanabilir/kıyaslanmalıdır.

Mâtürîdî'nin aklın yetersizliğiyle alakalı başka bir delili şu şekildedir: Dünyadaki meşgaleler insan aklının sağlıklı bir şekilde çalışmasına engel olmaktadır. Ayrıca dünya hayatındaki kederler, çekilen sıkıntılar, katlanılan acılar ve daha nice insan aklını meşgul ederek onun büyük veya küçük, gizli veya aşikâr pek çok gerçeği idrak etmesine ve kavramasına engel olmaktadır. Bunların yanı sıra nefsanî arzuların baskınlığı ile dünvevi lezzetlerin bolluğu da ayrı bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla insanlara rehberlik edip onlara yol gösterecek, belirsizliğe düştükleri durumlarda hakikate götüren yolda kılavuzluk edecek bir peygamberin mevcudiyeti vücubiyet arz eder hale gelmiştir (Mâtürîdî, 280). Mâtürîdî bu delilinde, insanların nübüvvet müessesine duydukları ihtiyaçlarını, akılların tek başına doğru yolu, hakkı ve hakikati bulamayacağı kanaatinden hareketle temellendirmiştir. Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Mâtürîdî'nin, aklın nübüvvetten müstağni kalamayacağını ispat için aklın yetersizliğini bu kadar öne çıkartmasıyla, kelimî düşüncesi ve yönteminde görüldüğü üzere, akla büyük bir önem vermesi yönündeki tavrı nasıl uzlaştırılabilir? Aslında bu, cevabı zor bir soru değildir. Nitekim ikisi farklı boyut ve bağlamlara sahiptir. Mâtürîdî burada aklın yalnızca nübüvvet gibi büyük ve dünya hayatının tamamını dönüştürücü etkiye sahip müessen senin yerini tutamayacağını ifade etmektedir. Bu kanaat Mâtürîdî'nin aklın diğer alanlarda da yetersiz olduğunu düşündüğüne işaret etmez.

Mâtürîdî'nin nübüvvete ihtiyaç boyutunda zikrettiği diğer delil, insanların hak yolda kendi başlarına ilerlemelerinin zorluğuyla alakalıdır. Şöyle ki, insandaki nefsanî duyguların etmenleri, duyulur âlemde hemen yanı başındadır. Buna karşın hak yolda ilerlemenin tüm etmenleri duyular ötesindedir. Bununla beraber öğütçünün davet ettiği yol insan yaratılışına ve nefsanî duyguya zor gelen bir husustur. Böylelikle bu iki husus üzerinden hak yolda yürüme noktasında yardımcı olacak peygamberlerin gönderilmesine ihtiyaç duyulduğu açıklanmış olur. Hak yolda insana yardımcı olacak peygamberler sayesinde insan için duyu ötesi müşahede edilmiş âlem statüsüne girer ve erdemli davranışlar insan yaratılışıyla uyumlu bir hal alır (Mâtürîdî, 284-285).

Nübüvvete duyulan ihtiyaç bakımından Mâtürîdî'nin ifade ettiği bir başka delil, önceki istidlalleriyle benzer biçimde aklın nefsanî arzularla kuşatılmış olmasıyla alakalıdır. Ancak ince bir ayırım vardır. Söz gelimi burada, nefsanî duygunun aklın rakibi kılındığı ifade edilerek bu duygunun şeytanlardan oluşan yardımcıları tarafından desteklendiği söylenmiş; buna mukabil akla da yardımcı unsurların verilmesinin doğallığı ortaya konmuştur. Bu meyanda en uygun yardımcı da peygamberler olmuş olmaktadır (Mâtürîdî, 284). Açıkça ifade etmek gerekirse bu istidlal, nübüvveti ispat açısından değil en iyi ihtimalle nübüvvete işaret bakımından ele alınabilir. Zira felsefi anlamda peygamberliğin vücubiyetini gerekli kılacak türden bir argüman olmayıp daha çok aynı dini görüş içerisinde bulunan bir kişinin peygamberlik kurumuna olan güvenini arttıracak türden bir istidlaldir. Ancak ifade

edilmeli ki, bu istidlal zaten Allah'ı ve O'nun emir ve yasaklarının olduğunu kabul etmiş olan kimselerin nübüvvete eleştirileri meselesinde zikredilmiştir. Bu itibarla esasında ciddi bir delil olmadığına da bilincinde bulunduğu tahmin edilmektedir.

Zikredilen üç kategori dışında nübüvvet gibi bir hadisenin tarihte fiilen gerçekleşmiş olması veya bilfiil mevcudiyet göstermesi Mâtürîdî için nübüvvetin delillerinden bir diğeri ni teşkil etmektedir. Buna göre Mâtürîdî'nin ispat konusunda ileri sürdüğü temel argümanlardan biri tarihsel gerçeklik veya başka bir tabirle tarihin şahitliği olmuştur. O, peygamberi inkâr edip yalanlayan kimselerin elinde ne bu iddialarını haklı çıkaracak ne de kendilerine dair "gerçeğe inatla direnenler sıfatını" haksız kılacak bir delil yoktur görüşündedir. Zira birkaç istisna göz ardı edilirse insanlar tarih boyunca nübüvvete iman etmiş ve onun varlığını benimsemişlerdir. Buna ilaveten yine birkaç istisna göz ardı edilirse tarihte gerçek peygamberler dışında peygamberlik iddiasıyla gelip büyük bir kitleyi etkisi altına alıp din getiren başkası olmamıştır. Zikredilen istisnaların da yalnızca iddiayla ortaya çıktıklarını, herhangi bir sonuç elde edemediklerini belirtmektedir.

Mâtürîdî'nin akli olarak ileri sürdüğü son iki delilden ilki, peygamberlerin gayba taalluk eden haberler vermeleriyle alakalıdır. Onlar, muhatap oldukları toplumların akibetlerini önceden bildirmişlerdir (Mâtürîdî, 293). Diğeri, peygamberlere hürmetle yaklaşan ve halis niyetle onları dinleyen kimsenin sözlerinde hakkın tecelli ettiğiyle alakalıdır. Bununla birlikte Mâtürîdî'ye göre peygamberlere uyduktan sonra onlara muhalefet eden kimsenin, dünyayı ahirete, batılı da hakka tercih ettiği gözlenen bir husus olmuştur (Mâtürîdî, 294). Açıkçası Mâtürîdî'nin kanıt olarak ifade ettiği son husus, delil olmaktan uzaktır. Zira akli temellendirmelerden ziyade yanlı ve göreceli bir yaklaşım görülmektedir.

H. Muhammed'in Nübüvvetini İspatta İleri Sürdüğü Deliller

Mâtürîdî'nin genel olarak nübüvvetin ispatının yanında hususi olarak Hz. Muhammed'in risâletinin ispatı da önem arz etmektedir. Ancak ikisi arasında göze çarpan belli başlı hususlar bulunmaktadır. Bunlara geçmeden önce Mâtürîdî'nin Hz. Peygamber'in nübüvvetinin ispatında ne türden deliller ileri sürdüğüne kısaca göz atmakta fayda var. O, genel itibarıyla üç boyutta ele aldığı Hz. Muhammed'in nübüvvetini öncelikle kendi şahsında ispatlamaya çalışmıştır. Bu minvalde peygamberin fiziki görünüşüyle manevi durumunun yüceliğini örnek getirmiştir. İkinci olarak hissi mucizelerinin varlığını ileri sürmüştür. Üçüncü olarak da Hz. Muhammed'in akli mucizesi olan Kur'ân-ı Kerim'in mevcudiyetine işaret ederek buradan hareketle nübüvveti kanıtlama çabasına girmiştir. Akabinde de Ebû Zeyd'in konuya ilişkin istidlallerine yer vererek nübüvvetin ispatını "kesin" hale getirmiştir.

Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ispatlandığı bölüme bu veciz umumi bakıştan sonra, genel nübüvvete bilhassa Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ispatında göze çarpan hususlar

söylenilebilir. Bidâyeten görülmektedir ki, Mâtürîdî'nin ilk başta zikrettiği delillerin neredeyse hepsi akli delillerdir. Başka bir deyişle nübüvvet karşıtlarına dair ileri sürdüğü ispatlar inatçı davranmayan kimselerce kabul edilir türdendir. Buna mukabil ikinci bölümde hem kendisinin hem de delillerinden yararlandığı Ebû Zeyd'in delilleri akli mahiyet taşımakla birlikte temellendirmesi Kur'ân ve sünnetten hareketle yapılan delillerdir. Bununla birlikte Mâtürîdî'nin ispat konusunda hissi mucizeleri ileri sürüyor olması da zihinlerde soru işareti oluşturmaktadır. Söz gelimi Hz. Muhammed'e verilmiş hissi mucizelerin olup olmadığı tartışma konusuyken bu hissi mucizelerle nübüvveti ispat pek sağlıklı durmamaktadır. Söz konusu bu hissi mucizelerden çoğunun teahdi özelliği taşımama ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Zira buna göre, o dönemin muhatapları açısından bu mucizelerin bağlayıcı bir özelliği bulunmamaktadır. Şüphesiz, gerçekleştiği kabul edildiği takdirde, teahdi özelliği taşımasa dahi elinde gerçekleşen kimsenin Allah indinden kendisine verilmiş fevkalbeşer güçleri olduğu ve buradan da nübüvvetinin hak olduğu ortaya çıkmış olmaktadır. Ancak sorun, mucizeler konusunda bizlere ulaşan kaynakların sıhhat açısından yeterli güvenilirliği veremiyor oluşudur. Esasında tüm insanlığı bağlayıcı olan İslam dininin delili, her zaman ve mekânda geçerliliğini sürdürebilmelidir. Ki bunun da Kur'ân-ı Kerim olduğu söylenebilir (Bulut, 2002, 195).

Hadisler aracılığıyla ulaşılan hissi mucizeler âhâd haberlerdir ve bu haberlerin doğruluk seviyesi kesin düzeyde değildir (Bulut, 2005, 352). Dolayısıyla bu türden delillerin nübüvvetin ispatında kullanılması, istenen sonuçlar vermeme ihtimalini muhtevirdir. Bununla birlikte hissi mucizelerin toptan reddedilmesindenense -gerçekleştikleri varsayımında- Müslümanların imanlarını arttırıcı bir etkiye sahip olduğunu ifade etmek daha sıhhatli bir yaklaşım olacaktır (Bulut, 351). Göze çarpan hususlardan bir diğeri, ilk bölümde delillendirmenin muhatabın kabul edeceği unsurlarla yapılmış olmasına karşın ikinci bölümde böyle bir tavrın takınılmamış olmasıdır. Söz gelimi dini literatürde nas olarak ifade edilen Kur'ân ve sünnetin bağlayıcılığı ilk etapta Müslüman kimseler için geçerlidir. Bu sebeple nübüvvet münkirleri için bu delillerin, en azından ilk aşamada bir bağlayıcılığından söz etmek pek mümkün durmamaktadır. Ayrıca ifade edilmeli ki, bölümde zikredilen her delil bu minvalde değerlendirilemez. Bu açıktır. Ancak genel itibarıyla oluşan tablo bunu göstermektedir. Nihai kertede denilebilir ki; Mâtürîdî, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ispatında hissi mucizeleri birer delil olarak addetmiş ve çoğunluğunu bu minvalde kullanmıştır.

Mâtürîdî'ye göre Hz. Muhammed'in akli mucizesi söz konusu olduğunda bu, Kur'ân-ı Kerim'dir. Kur'ân'ın mahlûkatın takatinin üzerinde bir eser olduğunu yalnızca edebi ilimlerde birikim ve maharet elde eden, sözün esas özelliklerine ve nevilerine dair vukufiyet sahibi kimseler anlayabilir. Kur'ân'ın mucizevi olduğunun bir diğer işareti de içerisinde yer alan ilmi istidlallerdir. Söz gelimi Kur'ân-ı Kerim'de âlemin yaratıcısı ve müdebbirinin birliği

ile ahiret hayatına ilişkin istidlaller vardır ki Kur'ân'ın indiği dönemde bu türden çıkarımları ortaya koyacak kimse bulunmuyordu. Buna ek olarak yine Kur'ân'da yer alan geçmiş zamanlardan haberler ve ilanihaye gerçekleşecek olaylar da onun mucizevi yönüne işaret etmektedir. Ayrıca akılların muttali olmak gibi herhangi bir yeteneğinin bulunmadığı, gelecekte vuku bulacak musibet ve felaketler türünden bilgiler de aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e verilmiş bir mucize oluşunu gözler önüne sermektedir (Mâtürîdî, 2003, 320). Mâtürîdî'nin bu meyanda zikrettiği hususlar İslam düşüncesinde kabul görmüş genel kanaati yansıtmaktadır. Meselenin özünde birtakım ihtilaflar yer almakla birlikte bu ifadeler, âlimler arasındaki ortak bir anlayışı sergilemektedir.

Sonuç

Mâtürîdî'nin ispatları incelendiğinde ortaya koyduğu istidlallerde tespit edilen temel öncüller şu şekildedir:

- Allah hakîm bir varlık olup tüm fiillerinde hikmet bulunmaktadır. Allah'ın hakîm oluşu da O'nun emir ve yasalarının olduğu anlamına gelmektedir.
- Vahyin yönlendirmesi olmaksızın toplumda kargaşa ortamı hüküm sürer.
- Nimet verene şükretmek akli bir gereklilik olup nimet vereni ve şükürün mahiyeti ancak nimet verenin bildirimisiyle anlaşılır.
- İnsan akli oldukça sınırlı bir mahiyete sahip olduğundan hayatını tek başına devam ettirebilecek kudrete sahip değildir. Hayatının devamı yalnızca vahiy öğretisiyle mümkün olur.
- Nübüvvet tarihsel olarak vuku bulmuş hadiselerdendir.

Mâtürîdî'nin salt nübüvvetle alakalı olarak zikrettiği deliller genel hatlarıyla bu şekildedir. Bunların dışında o, Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat maksatlı bilhassa ayet olmak üzere pek çok hadisten de istifade etmiştir. Nübüvvetin salt kendisini ispat noktasında akli deliller serdeden Mâtürîdî, spesifik olarak Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat hususunda istidlallerini naslarla yapmış ve bu meyanda kullanılabilir ayet ve hadislerden yararlanmıştır. Bu durum istidlallerin delil gücünü düşürücü bir etki yapmıştır. Burada ifade edilmeli ki bu durum ileri sürdüğü tüm deliller için geçerli değildir. Yalnızca bazıları için böyle bir kanaat belirtilmiştir. Ancak yine de bunlar genellikle nakli deliller olup şimdiye değin zikredilenler kadar kuvveti haiz değildir. Dolayısıyla bu türden delillerin nübüvvetin ispatında kullanılması, istenen sonuçları vermeme ihtimalini taşımaktadır.

Yukarıda ele alınan delillerin bugün için kullanılabilirliğine yahut fonksiyonelliğine gelindiğinde ise net bir cevap vermek pek mümkün değildir. Söz gelimi günümüz öğretisi

insanın deneme yanılma yoluyla bugüne kadar geldiğini iddia etmekte ve bunu savunmakta; dolayısıyla insan aklının yetersizliği üzerinden yürütülen istidlal etkisini kaybetmektedir. Yahut toplum sözleşmesi olgusunun bir sonucu olarak vahiy öğretisi olmaksızın oluşturulan bir toplumda yaşamamızdan hareketle vahiyden yoksun toplum var olamaz tezi zayıflamaktadır. İlerlemeci tarih anlayışı söz konusu olduğunda da tarihsel geçerlilik delili iddiasını kaybetmektedir. Tanrı inancının ve ona nispet edilen sıfatların farklılığından hareketle ortak bir dilde hakim oluşunun söylenememesi ihtimali de delili zayıflatmaktadır. Emanetin şükür olduğu tezinin ortak kabul olmaması da bu minvalde zikredilebilir. Ancak tüm bunlara karşın Mâtürîdî'nin ileri sürdüğü delillerin bugün için geçerliliği yoktur denilemez. Kaldı ki zikredilen deliller yalnızca Mâtürîdî tarafından değil İslam düşüncesinde de sıklıkla zikredilen ve referans gösterilen delillerdir. Dolayısıyla delillerin bugün için geçerliliğini sağlayacak şekilde ortaya konulması gerekmektedir.

Nihai olarak tebliğin sonucu ve çıkarımı şu cümlelerle gerçekleştirebilir: Günümüz dünyasında inanç problemleri, üstünde durulması ve çözümler üretilmesi gereken alanların başlıcalarındandır. Deizm sorunu ise bunlardan birisidir. İslam inanç anlayışıyla bağdaşır bir tarafı bulunmayan bu doktrinin derin bir şekilde nelığının idrak edilmesi ve buna karşı deliller üretilmesi gerekmektedir. Bu meyanda en güçlü argüman ise nübüvvet müessesesinin varlığıdır. Zira deizm öğretisinin temelde kabul etmediği bir kurumdur nübüvvet. Mâtürîdî'ye geldiğinde, onun bu minvalde pek çok istidlalde bulunduğu görülmektedir. Ancak ileri sürdüğü her delilin gücü aynı değildir. Bunlar arasından ayıklama işlemi yapılması da mümkündür. Zira kendi dönemi için ileri sürmüş olduğu delillerin hepsini bugünün dünyasında kullanmak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla denilebilir ki, Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd* adlı eserinde nübüvvet meselesi ve onunla bağdaştırılabilecek deizm sorunuyla alakalı konuya açılım sağlayabilecek türden deliller olmakla birlikte akli tutarlılıkları bütün yeni ve güçlü deliller üretmek gerekmektedir. Zira bu sayede kelâmın ortaya çıktığı ilk dönemlerde olduğu üzere İslam inanç esasları sarsılmaz bir şekilde savunulmaya, muhafaza edilmeye ve korunmaya devam eder.

Kaynakça

- Barlak, M. (2015). *Bakıllanı ve Kadi Abdülcebbar örneğinde eş'ariyye-mu'tezile kritiği*. Ankara: Ankara Okulu.
- Bulut, H. İ. (2002). *Kur'an ışığında mucize ve peygamber*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Bulut, H. İ. (2005). Mucize. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 30, 350-352. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Can, M. (1997). *Matürîdî'ye kadar nübüvveti karşı çıkanlar ve matürîdî'de nübüvvet anlayışı*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi S.B.E.
- Esen, M. (2012). *Kur'an'da peygamberlik*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Kayar, İ. (2009). *Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'ân'da Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispatla ilgili ayetleri yorumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi S.B.E.

Mâtürîdî, E. M. (2003). *Kitâbü't-tevhîd*. (B. Topalođlu, M. Aruğı Thk.). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.

Yavuz, Y. Ő. (2007). Nübüvvet. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 33, 279-285. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.